

Д. КАРДАШ

**ЕВГЕН
КОНОВАЛЕЦЪ**

192
Д. КАРДАШ

ЕВГЕН КОНОВАЛЕЦЬ

ПРАГА 1941

СЕКЦІЯ МИСТЦІВ, ПИСЬМЕННИКІВ ТА ЖУРНАЛІСТІВ УНО

В ПРАЗІ

2. 10497.

234621

SLOVANSKA KNIHOVNA
31 86076450

34458

K. Jyščenko, k 5<

ЕВГЕН КОНОВАЛЕЦЪ

Полковник Коновалець. . .

В цьому імені, що майже ніколи не стрівалося на сторінках української преси, а так часто греміло у світовій — чулася важкість великої і грізної доби.

В ньому замикалося 20 літ історії багатомільйонного і упертого народу, що, раз прокинувшись со сну, вже не перестав, не зважаючи на рани й кров, натискати на залізну браму, зведену світовими переможцями, яка замикала йому шлях у майбутнє. Для нас було в цьому імені все — і стуготіння сотисячного українського селянського війська, що йшло зимовими шляхами на здобуття столиці і підземні здрігання двох дальших десятиліть.

Був це вождь Богом даний і Правдивий, що в добі чорній і похмурій орлом ширяв під облаки і націю подолану і закуту вмів ушикувати в завзяті когорти до походу і боротьби.

Коли родиться провідник? Чи він передозначений вже народженням чи сховані потенції роз-

криваються аж у певних обставинах, в умовах змагання? Син сільського вчителя з Зашкова під Львовом, вихований у патріархальній родині, молодий львівський гімназист, як бачимо його на світлинах — чи хтось міг вгадати в цьому хлопцеві майбутнього провідника великого народу?

Евген Коновалець був живим, веселим юнаком. Але ясний, життєрадісний дух не виключав у ньому поваги думки, скупчення і бажання чинів. Бере участь у таємних гімназійних гуртках, а студентом стає разом зо стома товаришами перед судом на голосному процесі за українські демонстрації на львівському університеті.

На обрії громадаються поволі хмари світової війни. Галицька молодь відчуває напруження і хоче чинно стріти події та можливості, що вони принесуть. Студентство на своєму зїзді висуває гасло самоздійснення і кличе українську суспільність до мілітаризації. Закладаються «Січі».

Евген Коновалець бере участь у всіх цих акціях. Але він — скромна людина діла, справу очолюють блискучіші одиниці. Його час ще не прийшов, він — там, у сірій мряці майбутнього, де в тяжких змаганнях і небезпеках розвіються легкі, поверхові натури, а лишаться тільки тверді й незрушні, як скелі.

Нарешті війна вибухає і перед Євгеном Коновальцем, молодим старшиною 35. полку австрійської Ляндвери, лягають довгі місяці вояцького життя на російському фронті, ряд боїв і прикінці — Маківка, де по тяжкому бої попадає він до московського полону.

* *

*

Власне тут, у таборі полонених, остаточно окреслює і спрямовує себе духово Євген Коновалець до прийдешніх великих завдань. В полоні, перше в Чорному Ярі, далі в Царицині, віднаходить він давніх товаришів, зокрема Андрія Мельника і укладає з ними пляни на майбутнє. Полонені старшини українці мають готувати себе до недалекої служби власній нації та її збройній силі. Євген Коновалець передбачує розвал російської імперії і хоче зробити все в його силах, щоб його можна було належно використати. В цьому передбаченні і попередженні подій вперше виразно виступає провідницька природа Євгена Коновальця. Старшини відбувають правильні військово-наукові курси, вчать ся московської мови, перекладають на українську мову військові підручники і статuti.

Березнева революція окрилює їх роботу. Над Дніпром поволі вагітніє українська державність.

От-от вона зажадає їх сил та захоплення військо-
вим ділом. І ось одної грудневої ночі 12 старшин
з Євгеном Коновальцем та Андрієм Мельником на
чолі вихоплюється з табору полонених і в сні-
говому бурані простує десятки кілометрів до са-
мотної станції, щоб поставити себе нарешті до
розпорядження українському урядові.

Знаємо, як виглядала справа організації укра-
їнської збройної сили за Центральної Ради. Був
це час, коли протягом кількох тижнів розклада-
лися під впливом популярної соціалістичної ідео-
логії найбільш боєздатні українізовані частини.
Тому справді змаганням проти течії було сформу-
вання Євгеном Коновальцем в січні 1918. р. з
недавніх військово-полонених українців зі За-
хідніх Земель Галицько-Буковинського куріня.
Курінь цей був головною частиною, що проти-
ставилася і здушила московське повстання у
Києві та вела бої за столицю проти армії Мура-
вйова, криючи пізніше відступ Центральної Ради
до Житомира.

В пляновому і послідовному творенні добірної
української військової сили — дальше свідоцтво
впертої, провідницької натури Євгена Коноваль-
ця.

В лютому 1918. р. Галицько-Буковинський
Курінь іде в авангарді спільного з німцями на-

ступу на ворога і звільняє від нього столицю, щоб уже в березні перетворитися у Полк Січових Стрільців, першу соборницьку військову форму, якій, завдяки особам її командирів, судилося відограти першорядну роль в українській збройній боротьбі й політичній історії.

В політиці Центральної Ради було досить речей, щоб викликати недовіря і закиди. Але воляцькій натурі 27-літнього Євгена Коновальця державний провід був державним проводом і, глибоко розходячись в своєму націоналізмі з соціалістичним урядом, Євген Коновалець і Січові Стрільці уважали, що не шляхом криз і переворотів у молодій державі, а тільки напруженою конструктивною працею можна досягнути напруги відносин.

Тому, коли настав гетьманський режим, Євген Коновалець воліє, щоб Січових Стрільців розформовано. В цій засадничості друга характеристична риса особистості Євгена Коновальця.

Наростало остаточне напруження між українською суспільністю, заступленою Національним Союзом, і сучасним урядом. Загін Січових Стрільців, що в жовтні 1918. р. почав під кермою Євгена Коновальця знову формуватися у Білій Церкві, мав бути рішучим чинником в останній збройній розгрівці на Україні. Йшла підготовка до загального повстання.

Евген Коновалець робить останню спробу відвернути катастрофальні події. Це не повелось, і тоді Січові Стрільці дістали наказ вирушити на Київ.

По кривавих боях, що з них найславніша Мотовилівка 20. XI. 1918. р., в яких розбито противника, стає Евген Коновалець під Києвом на чолі Осадного Корпусу Січових Стрільців, а 14. грудня здобуває для Директорії столицю.

Делегація Галицької Національної Ради жадала саме в листопаді, щоб Січових Стрільців послано на захід боронити Львова від поляків. Командири С. С. стали перед важкою дилемою. Заслугою їх, одначе, 12. XI. в Білій Церкві Стрілецька Рада остаточно ухвалила не йти на Львів, а ждати на повстання. Гострий зір Євгена Коновальця бачив, що доля України рішатиметься не на окраїнах, а в осередку. Було це дійсно соборницьке думання. Справді за яких два місяці в цьому Києві проголошено злуку всіх українських земель. Марш на Київ, здобуття столиці й відновлення української незалежної державности дали змогу знову створити українську військову силу, виграти час, продовжити збройну боротьбу й державність на дальший рік, до осени 1919. р., та записати найславнішу сторінку новітньої української воєнної історії й політичної традиції.

Командирам Січових Стрільців Директорія надає генеральські ранги, які вони відхиляють. Висувається плян тріумвірату: Симон Петлюра — Євген Коновалець — Андрій Мельник, одначе військовики хочуть лишитись самі собою. Євген Коновалець віддається розбудові Корпусу, пізніше Дивізії С. С., за короткий час роблячи з неї зразкову, дисципліновану військову одиницю.

Полковник командує нею в кривавих боях під Гребінкою, Фастовом, Бердичевом, Полонним, Проскуровом і Старо-Константиновом, дивізія має за собою крім того липневу Карабчіївську перемогу, але остаточно, разом з рештою української армії опинюється в листопаді 1919. р. в Чотирокутнику Смерти, між чотирьох ворожих сил.

Правильна збройна боротьба хилиться до кінця. Галицька армія давно поневіряється на манівцях, Уряд УНР розпочинає переговори з Польщею про союз і спільну війну проти іншого ворога. Євген Коновалець не хоче прикладати рук до схибленої і згубної справи. Не партикуляризми врятують Україну. Око вождя бачить чітко перспективу дальшого розвитку та конечність переходу на нові форми боротьби. Наступає доба чужої окупації, а їй треба протиставити інші організаційні засади і зброю.

На нараді в Новій Чарторії 6. грудня 1919. р.

постановою Стрілецької Ради розв'язується Група Січових Стрільців як окрема одиниця. Січовим Стрільцям дано до вибору вирушати в партизанку в Зимовий Похід у складі інших частин або йти в підпілля. Саму Раду, як керівний військово-політичний орган, Євген Коновалець затримує. Перед ним завдання всеукраїнського мірила. У всі більші осередки України вирушають висланці вождя ставити на місці роботу.

Сам полк. Коновалець вибирається 1920. р. за кордон, плянуючи, згідно зі своїм засадничим становищем, поставлення самостійної української армії з інтернованих в Чехословаччині галицьких частин, яка б, спираючись на Карпати, провадила боротьбу підметово, окремо від поляків.

Вислані Євгеном Коновальцем сот. Ів. Андрух та Мик. Опока закладають восени 1920. р. Український Революційний Комітет, на Закарпатті повстає Організація «Воля», кладуться основи під УВО. Приходить новий період життя полк. Коновальця й новий етап боротьби української нації.

* *

*

Повоєнна ситуація ще не стабілізована, стан речей не оформлений міжнародньо-правно. У Парижі засідають конференції, що поступово фіксу-

ють утворені відносини. Версальська Європа не визнає ще стану речей на сході, справа Галичини не вирішена остаточно. Все це вимагає від українства постійного поготівля та революційного кипіння, щоб чинами засвідчити в потрібну хвилину свою волю жити та боротися проти накиннутих йому чужих форм.

Полк. Коновалець вертає до Львова й перебірає команду Української Військової Організації. Цілий 1921. р. виповнений масовою саботажевою-боєвою роботою.

Виявлений поляками, вождь якийсь час живе в краю нелегально, керуючи далі боротьбою, а потім, восени 1922. р. переносить провід організації закордон, щоб забезпечити революції тяглість керування.

Через розходження з політикою Петрушевича усувається восени 1923. р. на час від проводу, але в червні 1924. р. переламує нездорові явища в Організації, переводить рішучу чистку і започатковує новий період організаційної акції.

По міжнародній стабілізації та розвіянні останніх надій на світову справедливість (Ухвала Ради амбасадорів в Парижі) запанувала в українській суспільності глибока депресія. Політична верхівка стала орієнтуватись на одного або другого і навхрест — ближчого чи дальшого посідача україн-

ської землі. Почалася поступова капітуляція й дезерція з визвольницьких позицій. Національний ідеал став губитись на опортуністичних манівцях. Маса робилась прибита й інертна.

Треба було різкого слова, яскравих поривних чинів, щоб знову запалити вірою серця і зрушити націю до боротьби. Як завжди, бачив вождь потрібне, і він дав його народові.

1924. р. іде до довголітньої тюрми по процесі Ольги Басарабової найближчий співробітник вождя і Краєвий Командант Організації Андрій Мельник. На його місце призначає дещо пізніше Євген Коновалець сот. Юліана Головінського. Роки 1925—26. це героїчно-легендарний період Революції. Очайдушними чинами малої боєвої групи, змаліла в загальній депресії, Організація торує шлях ідеї перманентної революції проти ворога. Упорядкована польська держава не може собі дати ради з українським підпіллям. В суспільстві розвівається пригноблення, очі народу. в першій мірі молоді, звертаються до тих хоробрих, що зважилися піднести зброю на всесильного переможця. Росте ентузіязм, відвага жертви, порив до чину і праці.

В тому, як Євген Коновалець зумів завжди схопити суть доби, знайти її розв'язку і зробити свої рішення, лежить істота його вождівства,

людини надзвичайної чуйности, певности себе, ініціятиви та великого стилю.

Період УВО був майже чистою революцією чину, ще без достатнього програмово-політичного завершення, але вага цього періоду — надзвичайна. В ньому лежить коріння всього новітнього українського здвигу. Тут зродився новий, світоглядово і чуттєво, тип українця-націоналіста.

* *

*

УВО, переводячи технічно-боєву роботу, спіралася на початку політично на національний загал, ставлячи себе як його революційного речника. Але цей загал щораз то більше забрідав у нетрі опортунізму. Тим часом відгук революційної акції Організації був такий сильний, що давно перейшов у суспільно-політичний рух.

Вождь уважав, що прийшла пора, щоб перелім в психіці громадянства, доконаний революційно-боєвою роботою, оформився ідеологічно-програмово. Революція повинна себе світоглядово-політично окреслити.

Націоналістичні групи, що повстали з рамени УВО, треба було схопити в суцільну одностайну систему, що нею є єдина політична організація.

Так заряджує вождь Першу Конференцію Українських Націоналістів (3—7. XI. 1927), що ви-

лонює Провід У. Н. Вже 8—9. квітня наступного року відбувається конференція друга. Акція завершується Першим Конгресом Українських Націоналістів (27. I. — 3. II. 1929. р.), що на ньому закладено формально всеукраїнську ОУН і проголошено полк. Коновальця Головою Проводу. УВО перетворилася поступово у військовий реферат ОУН.

Революція вступила в свій другий етап.

Тепер треба було вести широку боротьбу за політичне здобуття української суспільности, досі всеціло опанованої угодовими партіями. Двопіділ таборів, що повстав ще за УВО, накреслився тепер ще гостріше.

Змагання розгортається одночасно на всіх фронтах. Сам вождь їде до Північної Америки, щоб створити там політичний резонатор і фінансову базу для революційної акції (квітень — липень 1929. р.). Протягом наступних років здобувається для руху Канаду, потім решту європейської еміграції та Південну Америку.

На Західніх Землях великі акції 1930—31 р. р. умасовлюють рух, підриваючи значіння легальних партій та популяризуючи ОУН і постать вождя в найширших народніх верствах.

Евгена Коновальця ніхто не називає, але до нього моляться. Хвиля національної революції

рівнобіжно наростає. Ставляться перші кроки руху на Закарпатті й Буковині.

Людина великого політичного хисту, суверенний стратег революції і тактик суспільно-політичної роботи, Євген Коновалець покликав до життя новітній тоталітарного типу революційний рух, і то в умовах не власної державности, прилюдности, і змоги контакту з масою, а в обставинах ворожої окупації, підпілля і незмірних жертв.

Вождь, що від 29—36. р. перебуває головно в Женеві, відчуває, як тремтить в його руках міцний і справний апарат Організації. Один його рух і апарат цей починає діяти. Бліда, середньої постави людина з веселими, іронічно-приплющеними очима, важким підборіддям і стиснутими спопелілими устами знає, що досить одного її слова, щоб вибухнули петарди, залунали з рук юнаків револьверові стріли.

Воля і певність вождя бє з її рухів. Організація росте і дзвенить в руках Євгена Коновальця, як слухняний інструмент.

* *

*

Небезпека й ризико, вічний неспокій, Берлін — Рим — Париж — Відень — Лозанна, ніде стало го місця осідку. Вічна тривога для Дружини, рачня життєва правда для Сина.

Готелі, каварні, парки, зустрічі з ближчими співробітниками, провідниками країв і теренів, звязковими і курєрами. Конференції в окремих справах з одним, другим, третім складом учасників.

Органи, що виходять під окупацією і за океаном. Три пресові служби з кількома бюроми. Побачення з чужинцями, завжди уважними, дуже цікавими і ще більше обережними.

Часом товариство пари друзів — найближчих співробітників, що їх вождь добрав собі за довгі роки спільної боротьби і небезпеки.

Та все це не відбивається на молодечо-батьорій постаті Полковника. Веселі вогники світяться в його очах, всю особу огортає неповторний чар великої індивідуальности. По двох — трьох словах співрозмовець — молода людина з краю чи ветеран визвольної війни з закордону — чує, що стоїть перед вождем з ласки Божої, і готовий для нього на все.

Організація стає на порозі свого третього етапу — здобуття переважного впливу в українськiм суспільстві. Події, що грядуть, не застануть українську націю розщепленою, без еліти і проводу.

Вождь походить вечірніми півосвітленими вулицями південного міста. «На другій рік, хочу,

щоб була сильна акція» — говорить він своєму співрозмовцеві. Ще теплий від дня асфальт вулиць глушить слова, але можна відчути, що це буде за акція, від якої здригнуться нерви цілого світу.

Наростає чехословацька криза. «Треба посилити акцію на Закарпатті». І Закарпаття при спішено готується до своєї ролі.

Хмари на обрії стягаються все більше. І ті, кому страшна акція Євгена Коновальця, втрачають спокій. Вже раніше переказували вони настирливо: «Хай ваш Хазяїн припинить роботу проти нас, відповідатиме за це головою». Полковник на такі вістки тільки сміявся примруженими очима: «А тож як має бути?»

Вже 1936. р. швейцарська поліція натрапила на міжнародню групу під проводом Нормана, що отаборилась у віллі напроти будинку, де мешкав полковник у Женеві. Жид, данець, швайцарка. . . Голяндія. Щастя хотіло, щоб замір не повівся. Норман тікає, лишаючи в руках Женевського суду 20.000 шв. франків. Пара особових змін в одному з конзулятів і справа скінчена. Скінчена для Швейцарії, але не для зацікавлених сторін і Полковника.

Полковник назагал легковажить небезпеку. «От, хитруни!» — говорять майже захоплено його

веселі очі — «але я не дамся залякати». Ідуть події, треба стрітися з Тим, що мав би прийти по ньому на випадок чогось. І в прикордонних горах відбувається зустріч товаришів.

Співробітники виступають проти зашироких контактів вождя з членством, зокрема зустрічей по всіх усюдах зо звязковими аж звідти. Але Полковник непоправний. Він сміється і робить по своєму. Хочє знати справи і життя з безпосереднього вражіння, а небезпеки — хіба він колись їх не мав?

В Ротердамі пристане корабель. На ньому буде звязковий одної з місцевих груп. Він має привезти важливі папери. Полковник хоче його бачити особисто. Жадні перемовлення не помогли. Зустріч відбудеться в понеділок 23. травня о 4. годині. . .

Поїзд приходить на ротердамський двірець о 10.16 вранці. Полковник виступає і простує до готелю «Централь», де спиняється під іменем Йозефа Новака. У кімнаті ч. 104 на нічному столику з'являється чорне розпяття, що з ним вождь подорожує. Він не хоче чекати приїзду секретаря, що спішить літаком з Відня на умовлену годину, і сам скорше порозумівається зо звязковим.

Зустріч відбувається передчасно, о 12. год. в каварні «Атлянта». Вона коротка. Гість скоро

відходить, лишаючи в руках Полковника невеликий пакет. Вождь розплачується і прямує назад до готелю. Тоді на головному бульварі Роттердаму — Колсінґел вибухає червоно-синє полум'я і дим. Еспльозія стрясає містом.

Пошматоване тіло вождя падає на чужому бруку, як 12 літ тому в Парижі тіло його великого Попередника.

Вождь української нації, перший її вояк, лягає на полі слави.

* *

*

Могила на цвинтарі «Кросвік» у Роттердамі не замкнула Євгена Коновальця.

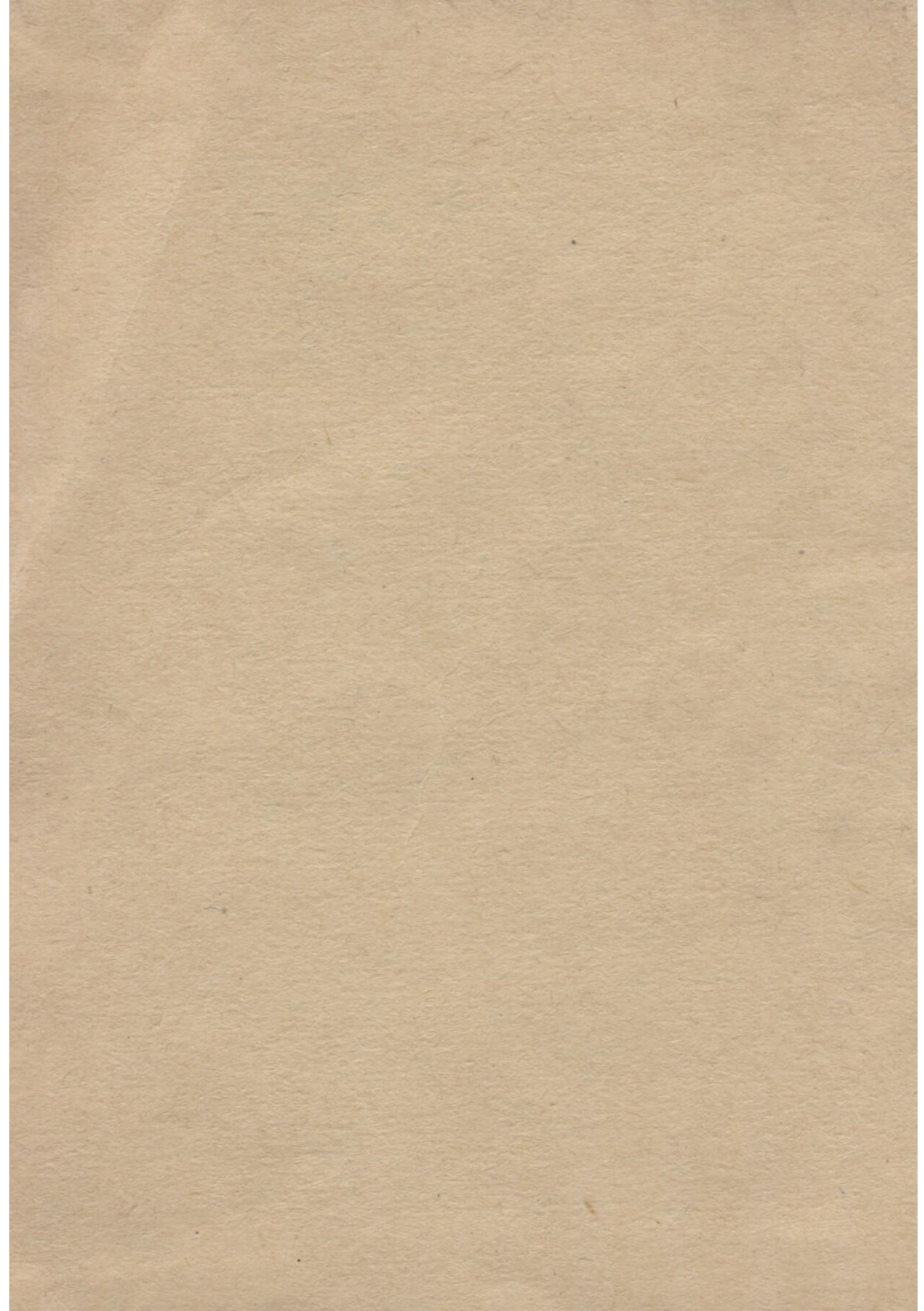
Постать, що виросла з державного змагання 1918—19. р. р. піднеслася як огнений стовп над подоланою Україною і відблиск його осяюватиме ряд майбутніх десятиліть. З волі вождя розгорнувся неозорий націоналістичний рух і повстала міцна Організація.

Ведена твердою рукою найближчого Його Співробітника, від часів Києва, Білої Церкви і Львова, в затяжних боях і трудах сучасности, становить вона той хребет, що тримає просто тіло української нації, є її остовою й силою.

Важкі хмари залягають над нашою землею, йдуть здалека вітри і бурі, але Нація знає, що з Його духом, з Його заповітові вірними людьми, вона не заламається у негоді, а переможе.

16. VI. 1941

**СЕКЦІЯ
МИСТЦІВ, ПИСЬМЕННИКІВ ТА ЖУРНАЛІСТІВ УНО
В ПРАЗІ**

має на складі:

1. П о г р у д д я в о ж д і в та Гол. Отамана С. Петлюри з терракоти, висота 18 см. Ціна за 1 шт. 10 RM
2. П о р т р е т и в о ж д і в, Гол. Отамана С. Петлюри, Свято-слава Хороброго, Поляглих героїв: З. Коссака, О. Басарабової, Д. Данилишина, В. Біласа. Величина: 35×25, 32×33 см. Ціна за 1 прим. 1 RM
3. Шкільні стінні г а с л а з гарною оздобою. Ціна за 12 штук 2 RM
4. Л и с т і в к и: Мужів української історії; О. Басарабової; Героїв Городка і Карпатської України; шкільні, фолькльорні. Ціна за шт. 0.10 RM; за кольорові . . . 0.15 RM
5. К н и ж к и: О. Ольжич: „Вежі“, ціна 0.60 RM; В. М-к: „Городок Ягайлонський“, ціна 0.50 RM; А. Дад: „Чотири з тисячі“ (В дворіччя Березня Карп. України), ціна 0.50 RM; Др. Леонід Білецький: „Шевченко і Гонта“, ціна 0.50 RM; Д. Кардаш: Евген Коновалець, ціна 0.50 RM; О. Лащенко: „Культурне життя на Україні“, (відб. з кал. „Сурми“), ціна 0.60 RM; „Оформлення домівок“ (відб. з кал. „Сурми“), ціна 0.60 RM; Збірник Україн. Наук. Інституту в Америці, ціна 5 RM; Альманах „Сурми“, ціна 3. RM.
6. Н о т о д р у к и: „Ой гордопишний пангосподарю“, вибір колядок і щедрівок, ціна 1 RM; „Ой, Див, Ладо“, вибір веснянок. Ціна 1 RM.
7. Інші видання. На бажання висилаються каталоги.

Книгарням і кольпортерам дається опуст.

Замовлення адресувати:

В Протектораті й Німеччині:

Postfach 210. Hauptpostamt, Prag;

в Генерал-Губернаторстві:

Postfach 221. Hauptpostamt, Krakau.

Гроші пересилати:

В Протектораті й Німеччині на адресу:

UNO Praha III, Josefská 2/II, Protektorat,

з допискою: „Бібл.“, або залученими складанками;

в Генерал-Губернаторстві на:

Ukrainbank, Krakau, Gertrudestrasse 12/4

з допискою „Виховна Бібліотека“, Конто ч. 121, або складанками Українбанку з тією ж допискою.